

ילדים במצוות "הקהל" ובתפילה

בפרשתנו מסופר על מצוות "הקהל", שהיא מעין חזרה בזעיר אנפין על "יום הקהל" במעמד הר סיני.¹ מצוות "הקהל" משמשת מקור מאלף למצוות חינוך הילדים בתורה.² השתתפותם במעמד "הקהל" בירושלים אחת לשבע שנים מקנה להם יראת ה' ומודעות לעתידו של עם ישראל. ניתן ללמוד מפרשה זו כמה עניינים בנושא חינוך ילדים.

מקומה של העשייה

ישנם כמה הבדלים בין מצוותם של המבוגרים ובין מצוות חינוך הילדים, לה מוקדש פסוק מיוחד:

"הקהל את העם האנשים והנשים והטרף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת: ובגיהם אשר לא ידעו ישמעו וילמדו ויראה את ה' א-להיכם כל הימים אשר אתם על האדמה אשר אתם עברים את הידן שמה לרשתה" (דברים ל"א, יב-ג)

השמיעה והלימוד אמורים להביא את המבוגרים לידי מעשה – "ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", אך תוספת זו חסרה אצל הבנים "אשר לא ידעו", כי על הילדים עדיין לא מוטלת החובה של "ושמרו לעשות"; בחינוך הילדים הדגש הוא על השמיעה והלימוד בלבד.³ באופן דומה, גם יראת ה' אצל המבוגרים היא חלק של קיום המצווה "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם", אך אצל הבנים "אשר לא ידעו" המצווה היא דווקא השמיעה והלימוד, והיראה היא פועל יוצא של החוויה החינוכית – "ישמעו וילמדו ויראה את ה' א-להיכם".⁴

1. "יום הקהל" בספר דברים פירושו מעמד הר סיני: ט', י'; ד', י"ח; טז, ועוד. ראו גם ברמב"ם, הלכות חגיגה פ"ג ה"ו: "...חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני." על פי זה מסביר השפת אמת את מצוות "הקהל" – "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בהג הסבות" – כחוויה חזרת של מתן תורה בהר סיני: "זוה ענין שמיטין אצל הר סיני".
2. ראו משך חכמה, בראשית י"ח, יט; "חנוך", אנציקלופדיה תלמודית, כרך טז, עמ' קסא; יוסף שפרן, פרקי עיון בתולדות החינוך היהודי (ירושלים תשמ"ג), כרך א, עמ' ז-ח; יהודה שביב, חינוך והוראה בתלמוד (קריית ארבע תשס"ז).
3. ראו מאמרי "נעשה ונשמע" לפרשת משפטים בדיוקי תורה, ספר שמות, עמ' 25-30 (נדפס גם בעלון שבות בוגרים ט (אלון שבות תשנ"ו), עמ' 103-113).
4. ראו רש"ר הירש על אתר.

הבדל זה מסביר גם הבדל נוסף – טווח ההשפעה. השפעת השמיעה והלימוד של המבוגרים היא מיידית – "וְשִׁמְרוּ לְעֵשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", משום שהם מחויבים במצוות כבר כעת. בניגוד לכך אצל הבנים "אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ" ההשפעה היא לטווח ארוך – "כָּל הַיָּגִיִּים אֲשֶׁר אַתֶּם הַיּוֹם עַל הָאָדָמָה...". אצל המבוגרים ההשפעה לטווח ארוך פחות משמעותית, כיוון שהם מתרכזים בקיום החיוב הנוכחי, ואינם פנויים לקבל השפעה נוספת.

מקומה של החוויה

קימו של מעמד זה דווקא במקדש שבירושלים מעצים את החוויה שבו. דבר זה חשוב לכל אדם, אך במיוחד לילדים, שלא תמיד מבינים את משמעות הדברים שהם שומעים, אך החוויה נקלטת אצלם. באופן דומה, הגמרא מספרת, שהתקנה הראשונה בנושא חינוך הילדים הייתה להושיב מלמדי תינוקות בירושלים; והתוספות מסבירים מדוע דווקא שם: "כי מציון תצא תורה" – לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה – היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה" (תוספות, בבא בתרא כא ע"א).⁵

חיוב החינוך

דרשו חז"ל: "טף למה הם באים? כדי לתת שכר טוב למביאייהם" (אבות דרבי נתן, נוסח א, פ"ח). התורה מדגישה שהחיוב על הבאת הילדים הוא על ההורים. אין כאן רק תועלת לילדים, והבאתם אינה רק קיום של מצוות חינוך. הבאתם היא חלק מקיום מצוות "הקִהֵל" של הוריהם, שכן מטרתו של המעמד היא חיזוק יראת ה' בעם כולו, ולא אצל היחידים בלבד.

הבאת ילדים לבית הכנסת מול הבאתם למעמד "הקִהֵל"

התכנסות הקהל בבית הכנסת דומה למצוות "הקִהֵל", אך גם שונה ממנה, בהיותה תדירה. ילדים שהגיעו לגיל חינוך בוודאי יש להביא לבית הכנסת. אך בשונה ממעמד "הקִהֵל" שאליו יש להביא את כל הילדים, אף אלו שעוד לא הגיעו לגיל חינוך, כותב בעל משנה ברורה (סימן צ"ח ס"ק א) שאין להביא לבית הכנסת ילדים שלא הגיעו לגיל זה. בגלל חוסר הבנתם, ילדים קטנים ביותר המגיעים לבית הכנסת משחקים בו ומבזים אותו, וכן מפריעים למתפללים האחרים. נוסף על כך, דווקא מתוך דאגה לחינוכם, יש להימנע מלהביאם לבית הכנסת:

"ועוד גם כי יזקינו לא יסורו מנמנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם."

5. על תרומתו של רבי יהושע בן גמלא לחינוך – ראו שפרן (לעיל), כרך א, עמ' ז-ח; שביב (לעיל), עמ' 58 ואילך.

במעמד "הקהל" לא היה צורך לחשוש לדברים אלו. ראשית, נראה שמשום ייחודיותו של המעמד הילדים יפריעו פחות, בין אם משום שיתעניינו במתרחש ובין אם משום שהוריהם יקפידו יותר על התנהגותם. שנית, עצם קיומם של הילדים בקהל מגדילה אותו ומוסיפה לרושם שהוא משאיר על כל הנוכחים. בנוסף לכך, הבאתם מאפשרת לכל האנשים והנשים להיות נוכחים במעמד מרגש זה.

ילדים שהגיעו לחינוך אמנם צריכים להגיע לבית הכנסת, אך ידועים דברי שלמה המלך, מהם הביא המשנה ברורה:

"חנך לַעַר על פי דרכו גם כי יִזְקִין לא יסור מִמֶּנָּה" (משלי כ"ב, ו)

לפי דברים אלו, יש לחשוב כיצד לשתף ולערב את הילדים בתפילה, למשל על ידי חלוקת תפקידים, כדי שירצו לבוא להתפלל בשמחה ולדאוג בזה להמשכיות עם ישראל.⁶

בספרי החסידות מוסברת כך משמעותם של הכרובים אשר על ארון הברית: לפי חז"ל הייתה לכרובים צורה של ילדים קטנים.⁷ נראה שכשם שתפקידם של הכרובים בבראשית (ג, כד) היה לשמור, כך גם היה תפקידם במקדש. השמירה הטובה ביותר על התורה, המונחת בתוך הארון, היא על ידי חינוך הילדים ויצירת ההמשכיות של עם ישראל.

6. ראו את ההקדמה הנפלאה של ש"י עגנון לספרו ימים נוראים.

7. ראו סוכה ה ע"ב: "פְּרָבִיָּא, שְׁבִן בַּבְּבֶל קוֹרִין לִינוּקָא רַבִּינָא".